

MUZEJSKA ŠOLA DONIZETTI

Teoretske osnovy

Teme iz estetike

www.donizetti-museoscuola.it

33051 Aquileia (Italia) – Via Livia n. 7/a – Tel. 0431.919297

Teoretske osnovey

Umetniška upodobitev stvarnosti je bila vselej figurativna, to je v razmerju analogije s stvarnostjo; umetniki so bili namreč vedno mnenja, da vlada med idejo stvarnosti in samo stvarnostjo razmerje analogije.

Toda leta 1781 je Immanuel Kant (Königsberg 1781 – 1804) v Rigi objavil delo »Kritika čistega uma«, v katerem je trdil – v nasprotju s Platonom, ki je spoznavanje in vso zahodno umetnost postavil na objektivni, božji temelj –, da je stvarnost sama po sebi nespoznavna in da jo je mogoče misliti le subjektivno.

Če bi bila stvarnost nespoznavna, pa razmerje analogije z idejo stvarnosti ne bi bilo več potrebno. Prav tako ne bi bila potrebna analogija med umetniško formo in stvarno, formo.

Kant trdi, da človeški razum stvarnosti ne dojema objektivno, pač pa preko svojih kategorij, ki so dane «a priori», to je neodvisno od vsakršne empirične izkušnje, oblikuje subjektivno idejo stvarnosti.

Kant je postuliral tudi obstoj nekega vsem skupnega načina dojetanja (»obči čut« ali »zdrava pamet«), ki stori, da vsi ljudje sprejemamo kot *objektivno* nekaj, kar je v resnici *subjektivno*.

Objektivnost subjektivne ideje naj bi bila zagotovljena z univerzalnim konsenzom. Ta konsenz pa je zagotovljen z »občim čutom«, ki bi jo jaz definiral kot »univerzalno subjektivnost«.

Leta 1790 je Kant s »Kritiko praktičnega uma« in »Kritiko razsodne moči« na sistematičen način dopolnil svojo temeljno intuicijo.

Približno stoletje kasneje je nekaj umetnikov v revolucionarnem zanosu in pod vplivom »Estetike« Georga Wilhelma Friedricha Hegla (1770 – 1831) začelo z eksperimentiranjem, ki so ga imeli za umetniško iskanje, v resnici pa je bilo zgolj nekritično sprejemanje kantovskega subjektivizma.

To »iskanje« je postalo množično zlasti v Italiji na začetku 20. stoletja, ko je Giovanni Gentile (1875 – 1944) prevedel dela Immanuela Kanta (1795), ki so postala zelo razširjena.

Gentile je v tistih letih prevajal tudi Heglovo »*Estetiko*«. Ta nemški filozof v tem delu sprejema Kantova izhodišča za svoja in zatrjuje, da je umetniška forma oziroma analogna figurativnost neustrezna za potrebe duha.

Nekateri umetniki so tako z namenom, da bi umetnost »očistili mesene navlake« (Hegel, *Estetika*), hoteli analogno figurativnost izključiti iz umetniškega upodabljanja stvarnosti.

Nadalje se je teoretiziralo takole: Vse, kar zaznamo, ima formo, saj ga v nasprotnem primeru ne bi mogli zaznati. Torej je tudi informalno umetniško delo formalno, v kolikor ga je mogoče zaznati.

To terminološko protislovje in ta logična zmešnjava sta še dodatno osmišljevala umetniško iskanje, o katerem smo govorili. Toda ta nesmisel se še vedno nadaljuje s pretenzijo obvarovanja duhovnosti.

Terminološkega protislovja ni potrebno ovreči, saj samo sebe izničuje. Lahko pa s pomočjo sodobnih eksperimentov o mehanizmih zaznavanja na kratko razložimo, da koncept forme nastaja v možganih izključno preko čutne percepcije figurativnosti, ki je lastnost stvarnosti. Ta proces opravlja periferni živčni sistem, ki ga smotrno koordinirajo možgani oziroma centralni živčni sistem.

V eksperimentu so merili reakcije makakovih možganov (opičji nevroni so analogni človeškim): opici so pokazali risbo človeškega obraza, nato so ji pokazali isto risbo, na kateri so bile izbrisane oči. Nadalje so ji pokazali risbo, na kateri so bili deli obraza skoraj razstavljeni, in končno so bile poteze risbe popolnoma ločene med seboj in brez vsake logične povezave. (Podoben izdelek se dandanes imenuje »abstrakten« ali informalen, to je brez analognega razmerja do stvarne forme.)

Reakcije nevronov so bile ob prvi, figurativni risbi najmočnejše in so postajale vedno šibkejše, dokler niso skoraj izginile ob informalni predlogi (Jean Pierre Changeux, *Ragione e Piacere*, Ed. Cortina, Milano, str. 25).

Tako je bilo dokazano, da je za delovanje možganov oziroma intelektualno dejavnost nujno potrebna percepcija podob oziroma logičnih ali figurativnih struktur s strani perifernega živčevja. Eksperiment dokazuje, da *nefigurativnost* ne ustvari nikakršne sinapse med nevroni. Torej ne ustvari nobenega koncepta.

Tako se nam danes kaže, tudi po zaslugi novejših nevroanatomskih raziskav, da je umetnostna smer informela zgolj filozofska spekulacija.

Imamo srečo, da se v našem času odpirajo nove možnosti za izoblikovanje resnične in prepričljive spoznavne teorije.

Stara kantovska teorija o estetski presoji, ki se naslanja na »apriorne« in nekonceptualne kategorije (Kant, *Kritika razsodne moči*), in celotno eksperimentiranje informela se nam danes kažeta kot daleč presežena.

Program

Naša nova šola umetnosti temelji na vrednotah znanstvene racionalnosti. Gre torej za upodabljalno sposobnost spoznanja, ki naj bi dokončno prispevala k rojstvu etike.

Prek Interneta bodo dostopne teoretične osnove z naslovom »*Teme iz estetike*« kot tudi posneti praktični pouk.

Poglavitni praktični predmeti se imenujejo: »*Risba s svinčnikom in srebrno iglo*«, »*Litografija*«, »*Jedkanica*«, »*Slikanje s tempero, pastelom, enkavstiko in oljem*«, »*Kiparstvo in medaljerstvo*«, »*Keramika*«, »*Industrijsko oblikovanje*«.

»*Kritika in diagnostika restavratorstva*«.

»*Morellijeva raziskovalna metoda za overovljanje umetniških del*«.

Študentje bodo preko elektronske pošte zlahka stopili v stik s profesorji.

Upam na možnosti podeljevanja štipendij študentom.

Šola tudi javnosti odpira svojo zbirko umetniških del: slike, kipe, medaljone, litografije, jedkanice, keramiko, izdelke industrijskega oblikovanja; vse to z ustreznimi opombami in video posnetki, ki omogočajo spoznavanje tehnik izdelovanja.

Teme iz estetike

Prva tema

Kritika kantovskih »čistih«, »apriornih« kategorij

Celotno filozofsko konstrukcijo Immanuela Kanta – ki je utemeljena na teoretični eksistenci kategorij človeškega razuma, danih »a priori«, to je danih brez vsakršnega empiričnega izkustva – lahko izniči en sam znanstveni eksperiment. Ta eksperiment tu navajam zgolj z namenom pokazati, da v procesu spoznavanja nič ni dano »a priori«.

Moruzzijev eksperiment:

*»Vizualno percepcijo spremenimo tako, da že ob rojstvu za stalno namestimo pred eno oko lečo, ki sliko zavrti za 180°. Posledica je, da je ustrezna okcipitalna možganska skorja strukturirana obrnjeno od tiste na nasprotni strani.« (Vittorino Andreoli, *La Norma e la Scelta*, Mondadori, 1984, str. 25).*

To dejstvo dokazuje, da je proces strukturiranja in torej funkcija možganov odvisna od sprejemanja oblik (form), ki poteka preko fizičnih percepcij perifernega živčnega sistema.

Zato lahko rečemo, da logiko našega razuma narekuje logična struktura zunanjega sveta. Dejstvo je, da vsa narava deluje po isti logiki, ki se nam zato kaže kot božji zakon.

Struktura objektivne stvarnosti ni podvržena subjektivnim modifikacijam, odvisnih od naše apriorne pogojenosti, kot bi želel Kant.

Pogojenosti, ki omogočajo naša empirična izkustva, so samo v genskih strukturah, te pa so izoblikovala empirična izkustva naših prednikov.

Danes se nam spoznavanje kaže kot usmerjen, toda preprost prenos objektivne zunanje stvarnosti v možgane preko zaznav živčnega sistema.

Proces prehoda zunanje in objektivne stvarnosti v notranji svet človeških možganov je pojasnjen.

Toda razlog oziroma namen tega procesa presega ta isti proces.

Čeprav namreč človek sprejema zaznave stvarnosti na objektivni način, jih sprejema selektivno glede na njihovo količino in v skladu z interesi svojega osebnega razvoja.

To osebno selektivnost narekuje neki razlog, ki presega posameznika – saj ni njegova ekskluzivna lastnost, ampak pripada vsej naravi – in zato ostaja absolutna neznanka.

Torej je znanost pojasnila zgolj proces spoznavanja. To pa nam tudi zadošča, da zavrnamo kantovsko teorijo subjektivnosti spoznavanja in sodobno umetnostno smer informela, ki je njena neposredna posledica.

Druga tema

Kritika kantovskih apriornih forme prostora in časa

Poglavitni temelj, na katerem Kant gradi svojo teorijo spoznavanja in estetskega presojanja, je njegovo pojmovanje prostora in časa. Pričujoča kritika se zato posveča kantovskemu pojmovanju prostora in časa.

»Kaj sta tedaj prostor in čas?« (Immanuel Kant, *Kritika čistega uma* 1/4, v *Problemi* 2001, 1-2, str. 61).

Predstavitev Kantovega pojmovanja prostora

»Prostor sploh ne predstavlja nobene lastnosti kakršnih koli reči na sebi ali njihovega medsebojnega razmerja, tj. ne predstavlja njihovih določil« (Kant, *Kritika čistega uma*, str. 64).

»Prostor ni forma reči« (Kant, *cit. delo*, str. 67).

»Predmete si predstavljamo kot zunaj sebe in te v celoti v prostoru« (Kant, *cit. delo*, str. 61).

»Prostor ni empiričen pojem, ki bi bil vzet iz zunanjih izkustev« (Kant, *cit. delo*, str. 62).

»Prostor je predstavljen kot neskončno dana velikost« (Kant, *cit. delo*, str. 63).

»Ta zor pa se mora nahajati v nas a priori, tj. pred vsako zaznavo kakega predmeta« (Kant, *cit. delo*, str. 64).

Kritika kantovskega pojmovanja prostora

Če bi res obstajal, kot trdi Kant, neki »čisti« in neskončni prostor, ki bi ga zrl »a priori«, to je neodvisno od vsake telesne zaznave oziroma »pred vsako zaznavo kakega predmeta« (Kant, *cit. delo*, str. 64), torej tudi neodvisno od telesne zaznave samega sebe, potem bi moral, da bi vedel zase, s svojimi kategorijami obstajati pred spoznanjem o sebi. Toda ker iz védenja o samem sebi udejanjam načrt svojega življenja, tako sedanjega kot prihodnjega, to pomeni, da sem svoje védenje. Torej ne morem biti pred samim sabo, tj. nobena kategorija ne more obstajati pred mano. Védenje o samem sebi sem jaz, brez poprejšnjih pogojev.

Tudi ko sem bil ena sama celica, sem se razvijal k nekemu cilju, torej sem védel o sebi brez vmešavanja kategorij mojega razuma, ki tedaj še ni obstajal. Znano je tudi, da bitja brez glave védo o sebi in poznajo zunanjo stvarnost.

Ves prostor je fizičen, zato ga je mogoče objektivno spoznavati.

Naša notranja predstava o zunanji stvarnosti je, kakor smo ugotovili iz Moruzzijevega eksperimenta, prenos zunanje stvarnosti v naš živčni sistem.

Ta prenos je mogoč zato, ker je prostor zunaj mene fizičen, kakršen sem tudi sam.

Zato se mi v nasprotju s tem, kar trdi Immanuel Kant, prostor kaže kot lastnost stvari.

Tretja tema

Predstavitev Kantovega pojmovanja časa

»Čas ni empiričen pojem, ki bi bil vzet iz kakega izkustva« (Kant, *Kritika čistega uma*, str. 67).

»Čas je apriorni formalni pogoj vseh pojavov nasploh« (Kant, *cit. delo*, str. 70).

»Neskončnost časa ne pomeni nič drugega, kot da je vsa določena velikost časa možna le skozi omejitve enega edinega časa« (Kant, *cit. delo*, str. 68).

»Le ob predpostavki časa si lahko predstavljamo, da je nekaj v enem in istem času (hkrati) ali v različnih časih (v sosledju)« (Kant, *cit. delo*, str. 67).

Kritika kantovskega pojmovanja časa

Tu lahko kot kritiko kantovskega pojmovanja časa ponovimo, kar je že bilo rečeno o kantovskem prostoru.

Če bi mogel zreti obstajanje časa neodvisno od vsake čutne zaznave, kot razlaga Kant, bi obstajal, še preden bi zaznal svoj čutni obstoj.

Moj »razum« in njegove kategorije bi obstajali, preden bi se mogel fizično zaznati.

Poleg tega, če je neskončnost »čistega« časa enaka večnosti in če je večnost po definiciji »vsa skupaj«, potem v njej ni mogoče ničesar določiti.

Logično dosledno je, da v »enem« času ne more biti »različnih časov«.

Četrta tema

Čas in prostor sta isto.

Forma prostora ne bi obstajala brez časovnosti. Zato se mi zdi, da je prostor možganska in statična predstava stvarne in dinamične forme, to je časa.

Zdi se mi, da je statična forma v resnici del dinamične forme, ki jo s spominom lahko ustalimo v možganih.

In v kolikor se mi zdi, da je prostor nepremična možganska ideja dinamične stvarnosti, se mi prostor in čas kažeta kot ista stvar.